आणखी कांहीं कविता

कवि : बाळ सीताराम मर्ढेकर

किंमत दीड रुपया

मौज प्रकाशन :

प्रथमावृत्ति : ७५० | मे १९५१

मुद्रक :
विष्णु पुरुषोत्तम भागवत
मौज प्रिंटिंग ब्यूरो
खटाववाडी, मुंबई ४

प्रकाशक :
वासुदेव पुरुषोत्तम भागवत
मौज प्रकाशन लिमिटेड
खटाववाडी, मुंबई ४

मग्न येइल हृदय जेधवां
शरीर पिळुनी निघेल घाम;
अन् शब्दांच्या तोंडांमध्यें
बसेल तुझा गच्च लगाम;

काळयावरतीं जरा पांढरें
ह्या पाण्याच्या हातुन व्हावें—
फक्त तेधवां : आणि एरव्हीं
हेंच पांढऱ्यावरतीं काळें !

१

भंगु दे काठिन्य माझें
आम्ल जाऊं दे मनींचें;
येउं दे वाणींत माझ्या
सूर तूझ्या आवडीचे.

ज्ञात हेतूंतील माझ्या –
दे गळूं मालिन्य; आणि
माझिया अज्ञात टाकीं
स्फूर्ति-केंद्रीं त्वद्बियाणीं.

राहुं दे स्वातंत्र्य माझें
फक्त उच्चारांतलें गा;
अक्षरां आकार तूझ्या
फुफ्फुसांचा वाहुं दे गा.

लोभ जीभेचा जळूं दे,
दे थिजूं विद्वेष सारा;
द्रौपदीचें सत्त्व माझ्या
लाभुं दे भाषा-शरीरा.

जाउं दे कार्पण्य 'मी' चें,
दे धरूं सर्वांस पोटीं;
भावनेला येउं दे गा
शास्त्र-कांट्याची कसोटी.

खांब दे ईर्ष्येस माझ्या
वाळगूं तुझ्या तपाचे;
नेउं दे तींतून मातें
शब्द तुझ्या स्पंदनांचे.

त्वत्स्मृतीचें ओळखूं दे
माझिया हातां सुकाणूं;
थोर-यत्ना शांति दे गा
माझिया वृत्तींत बाणूं.

आण तूझ्या लालसेची,
आण लोकांची अभागी;
आण माझ्या डोळियांची
पापणी ठेवीन जागी.

धैर्य दे अन् नम्रता दे —
पाहण्या जें जें पहाणें;

वाकुं दे बुद्धीस माझ्या
तप्त पोलादाप्रमाणें;

घेउं दे आघात तीतें
इंद्रिय-द्वारां जगाचे;
पोळुं दे आंतून तीतें
गा अतींद्रियार्थ आंचें.

आशयाचा तूंच स्वामी !
शब्दवाही मी भिकारी;
मागण्याला अंत नाहीं,
आणि देणारा मुरारी !

काय मागावें परी म्यां
तूंहि कैसें काय द्यावें;
तूंच देणारा जिथें अन्
तूंच घेणारा स्वभावें !!

~ २ ~

बन वांबूचें पिवळ्या गातें
आकाशांतिल अधोरेखितें;

चराचरांतिल दळते संज्ञा
जगण्याची (पण उद्यां) प्रतिज्ञा.

लिंब कोरतो सांबरशिंगीं
जुनीं भाकितें नपुंसकलिंगीं —

ज्या वाऱ्यांतुन, त्यांत उमटलीं
नवीं पावलें, पण मेलेलीं.

शतशतकांच्या पायलन्सवरतीं
किती कावळे टिंबें देती;

उभा जागृतीं क्रियापदांचा
खडा पहारा, पण रोबोंचा.

अढळ ध्रुवाचा ढळला तारा,
सप्तर्षींचा चुकला प्रश्न;
गारठल्याविण गळती गारा,
रेडिओंत अन् राधे क्रिश्न !

~ ३ ~

जिथें मारते कांदेवाडी
टांग जराशी ठाकुरद्वारा;
खडखडते अन् ट्रॅम वांकडी
कंबर मोडुनि, चाटित तारा ;

त्या नाक्यावर तंग हवेली
उत्साहाची ठिगळ्या चोळी
घालुनि बसली, बोथटलेली –
शिळीं स्तनाग्रें झांकित :

(नका टाकून जाउं, चोळामोळा घाण्यानें माझा झाला...)

– पवळी

अर्धोन्मीलित सकाळ खुपली
विस्कटलेल्या कौलारांतुन;
फटीफटींतुन खिडकीच्या अन्
निरभ्र गेली दुपार चावुन –

आल्यांना :

(किति किति टांगूं तुला ग, मज चैन नसे...)

पण धुर्कटलेल्या

जीर्ण उद्यांच्या आशेनें तर
तिष्ठत बघणें वाट; राखणें –
लाज आणखी जनान्तिकांतर –

नाक्यावरल्या हवेलीस या !
येणारा जरि कोण नि कुठला
कुणा न ठावा, तरी तयारी :
निळ्या माडिचा विडा निराळा !

(झाडु मारी भैय्या, बालम बैय्या मरो रे...)

रात्र संपली दिवस उगवला,
शिरीं धुरांचा कुरळ्या गेला
भांग फाटुनी ! भांग फाटुनी ! !

४

अभ्रांच्या ये कुंद अफूनें
पानांना ह्या हिरवी गुंगी;
वैशाखांतिल फांदीवरतीं
आषाढाची गाजर-पुंगी

मिटून बसलीं पंख पांखरें,
पर्युत्सुक नच पीसहि फुलतें;
मूक गरोदर गाईची अन्
गळ्यांतली पण घंटा झुरते.

तिंबुन झाली कणीक काळी
मऊ, मोकळी ह्या रस्त्याची;
उष्ट्या अन्नामध्यें थबकली
चोंच कोरडी बघ घारीची.

ब्रेक लागला चाकांवरतीं,
श्वासहि तुटला आग्गाडीचा;
ऊन उसासा धरणीच्या अन्
उरांत अडला इथें मघांचा.

शिरेल तेव्हां शिरो बिचारें
हवेंत असल्या पाउस-पातें;
जगास तोंवर वैशाखाच्या
मृगाविनाही मृगजल चढतें!

~ ५ ~

कुणि मारावें, कुणी मरावें,
कुणी जगावें खाउनि दगड;
त्रितळवून कुणि आयुष्यांना
ओतावे अन् सोन्याचे घड.

कुणी रडावें, रडवावें कुणि
कुणी हंसावें पिऊन वायू;
कुणी दाबुनी जखम आजची
जरा उद्यांचा काढावा पू.

ह्या जगण्यांतुन, ह्या मरण्यांतुन,
हंसण्यांतुन अन् रडण्यांतुन ह्या,
अशाश्वताच्या मुठी वळूनी
अपाप वरतीं चढतिल बाह्या;

अखेर घेतां टक्कर जरि मग
युगायुगांचें फुटेल भाल;
अशाश्वताच्या समशेरीवर
शाश्वताचिही तुटेल ढाल!

~ ६ ~

अस्थाईवर स्थायिक झालों,
चुकून गेला पहा अंतरा;
ओरडून कां अतां लागणें
ढिल्या गळ्यावर पंचम गहिरा!

नशेंत झुकला निशापती अन्
अस्मानाच्या कलल्या तारा;
अंधारावर विझून गेला
रात्रीचा या वीज-पिसारा.

क्लिन्न मनोगत मोटारींचें
कुशींत शिरलें काळोखाच्या;
नालबंद अन् घोड्याची ये
टाप समेवर जिवंततेच्या.

शांत जगाच्या घामावरला
उडून काळा गेला वास;
बेटाबेटांतुनी मनांच्या
जराच हलला श्वासोच्छ्वास.

अस्थाईवर पुन्हा परतलों
चुकून गेला पहा अंतरा;
दिल्या गळ्यावर षड्ज बांधणें
अतां खालचा परंतु हंसरा.

~ ७ ~

"फुटेल (होती वेडी आशा)
आभाळाचा कर्मठ सांधा;
पडेल किंवा तडा भयंकर
वसुंधरेच्या अर्ध्या अंगा.

असें न कांहीं घडलें : फक्त –
अनंत उठले सुतकी शब्द;
दो मिनिटांची सडी शांतता
शहारली अन् मिटली लब्ध –

– प्रतिष्ठितांवर :"

— वदला पीर

जातां जातां या माघाला;
अन् इसवी सन कवायतीचा
कदम उचलुनी पुढें सरकला.

– अशींच जावीं कांहीं वर्षें,
आणि **महात्मा** यावा पुढचा;
अम्हांस आम्ही पुन्हां पहावें
काढुनि चष्मा डोळ्यांवरचा !

॥ ८ ॥

ह्या गंगेमधिं गगन वितळलें,
शुभाशुभाचा फिटे किनारा;
अर्ध्या हांकेवरी उतरला
बुद्ध-गयेचा पिवळा वारा.

विटाळलेलीं मनें उघडती
झांपड-दारें आपोआप;
अन् चिखली ये बिचकत वास
जणुं पाप्याचा पश्चात्ताप.

सुरांत भरली टिटवीच्या कुणि
मृत्युंजयता भोळी, भगवी;
आणि अचानक शिवलीं गेलीं
ध्रुवाध्रुवांतिल कांहीं कडवीं.

अजाणत्याच्या आकांक्षांतिल
शंख-शिंपले येउन वरतीं,
उघड्या रंध्रांमधें अनामिक
गगन-गंध हा ठेवुन घेती.

इथेंतिथेंचें फुटलें खापर
ढांसळली अन् जरा 'अहम्'-ता;

उभ्या जगावर चढली अडवी
तव मायेची कमान आतां.

ह्या गंगेमधिं गगन वितळलें,
शुभाशुभाचा फिटे किनारा;
असशिल जेथें तिथें रहा तूं,
हा इथला मज पुरे फवारा !

~ ९ ~

गणपत वाणी बिडी पितांना
चावायाचा नुसतिच काडी;
म्हणायचा अन् मनाशींच कीं
ह्या जागेवर बांधिन माडी;

मिचकावुनि मग उजवा डोळा
आणि उडवुनी डावी भिंवयी,
भिरकावुनि ती तशिच द्यायचा
लकेर बेचव जैशी गवई.

गिऱ्हाइकाची कदर राखणें;
जिरें, धणे, अन् धान्यें गळित,
खोबरेल अन् तेल तिळीचें
विकून बसणें हिशेब कोळित;

स्वप्नांवरतीं धूर सांडणें
क्वचित् बिडीचा वा पणतीचा—
मिण्मिण् जळत्या; आणि लेटणें
वाचित गाथा श्री तुकयाचा.

गोणपटावर विटकररंगी —
सतरंजी अन् उशास पोतें;
आडोशाला वास तुपाचा;
असें झोंपणें माहित होतें.

काडें गणपत वाण्यानें ज्या
हाडांचीं हीं ऐशीं केलीं,
दुकानांतल्या जमीनीस तीं
सदैव रुतलीं आणिक रुतलीं.

काड्या गणपत वाण्यानें ज्या
चावुनि चावुनि फेंकुन दिधल्या,
दुकानांतल्या जमीनीस त्या
सदैव रुतल्या आणिक रुतल्या.

गणपत वाणी बिडी बापडा
पितां पितांना मरून गेला;
एक मागतां डोळे दोन
देव देतसे जन्मांधाला !

राहुं दे जिवंत— । तगमग; खंत—
मनांतील अंत । पावूं नेदी ॥

जुळविन अस्ति— । प्रवाह नि नास्ति,
वीजेंत या वस्ति । व्हावी तुझी ॥

येथें नाहीं टाळ । मृदंग मराळ—
नाहीं; नाहीं माळ । स्फटिकांची ॥

येथें नाहीं ध्यान । भक्ति वा भजन
नाहीं उदासीन । मनोवृत्ति ॥

जैसा कीं रोलर । रुळे रस्त्यावर
मागें चक्काचूर । खडी खडी ॥

कोटि-क्षण काल । भरडीत भाल
चालला विशाल । तैसा येथें ॥

येथें सारी कृति । एकच विकृति
ओल्या ओठीं रिती । आठवण ॥

येथें सारा भाव । एकच अभाव
डोळ्यांतील डाव । डोळा नेणें ॥

माझें मी अज्ञान । प्यालों निशिदिन
कोरडी तहान । आतां तुझी ॥

∽ १३ ∽

ठायीं ठायीं रूप तूझें । बघण्याचा केला दावा,
पीठ झालेल्या मनांत । लोकीं राघव पहावा ॥

पीठ लोटिती पिठांत । उरे चक्कीचा आवाज,
रूप लोपलें स्व-रूपीं । उरे डोळ्यांचीच खाज ॥

उसवली माणूसकी । तूझ्या नांवानें शिवावी,
लोकीं हाडांच्या प्रदेशीं । हिरवीं गोपूरें थाटावीं ॥

फाडी धागाच धाग्याला । उरे सुईवर रक्त
नांगरीतां हाडें हाडें । पेटे गंधकच फक्त ॥

विज्ञानाच्या वैभवाला । द्यावें शीर्षक उत्तम,
रुग्ण मनीं तुरटीचें । पाणी शिंपावें परम ॥

गेलें मोडून शीर्षक । हातीं आले खिळे; जळे–
तुरटीची 'परम' ता । तुरटीच्या आगीमुळें ॥

येथें जमेल कोष्टक । कधीं कधीं तरी का रे,
माझ्या गणिताची हांक । अध्याहृतांत वावरे ॥

नाहीं ठेवीला हातचा– । एक आपुल्या बाहींत,
लोकीं शून्यांत म्हणूनी । वसवीलें का कोलीत ! ॥

मनास पडलीं जर खिंडारें–
भकास, थापा गाळ भीतिचा;
अन् धमन्यांतिल धारांवरतीं
बर्फ रचा मग जन-रीतींचा.

अंधाराचा धाक उदंड,
काळोखाची हांक अकल्पित;
ओल्या जिवणीमधील पाणी–
पळविल ऐशी रात्र अशिल्पित.

भयाणतेच्या बुरुजावरुनी
येइल केव्हां शीळ अनामिक;
गिळा तिला अन् मंत्र आठवा
मनांतल्या पण मनांत, लौकिक :

—" सह नौ टरकतु !
सहवीर्यम् डरवावहै ! "

पांडुर संध्या चौथ्या प्रहरीं
विव्हळते जशि लाल फाटुनी,
भिकारडी कुणि अबला बाला
विव्हळली तशि डोळे मिटुनी;

अन् महिन्यांचा चार गळाला—
गर्भ; वाहले रक्तपाट किति;
किती पटकुरीं सांध्य ढगांसम
तांबुस-काळीं भिजलीं भंवतीं.

प्रभात पांडुर पहिल्या प्रहरीं
थरथर कांपत यावी तैशी
भिकारडी ती अबला आली
थर थर कांपत दुसऱ्या दिवशीं;

अन् डोळ्यांमधिं घेउनि चांद
वदली : "बाई, आठ दिसांनीं
कामावरतीं येइन खास
तंवर न ठेवा दुजि पर् कोनी."

घांस भरविला बाईंनीं तिज
रजा पगारी दिधली वरतीं;
नभांतुनी पण सकाळ-संध्या
मुखास काळें फांसुनि फिरती

मी एक मुंगी, हा एक मुंगी
तो एक मुंगी, तूं एक मुंगी
ही एक मुंगी, ती एक मुंगी
पांच एथल्या, पांच फिरंगी;

सहस्र जमल्या, लक्ष, कोटिही
अब्ज अब्ज अन् निखर्व मुंग्या;
अनंत अगणित साऱ्या जमल्या—
किती वारुळी, किती लफंग्या!

कुणी डोंगळे काळे काळे
कुणी तांबड्या, भुरक्या मुंग्या;
कुणि पंखांच्या पावसाळि वा
बेडर ग्रीष्मांतल्या लवंग्या!

सावधान कुणि रांग धरूनी
एकामागुन एक चालती;
कुणी बावळ्या अप्पलपोट्या
मिळेल साखर तेथें चरती;

व्रतस्थ बनती चावा काढित
कुणि; कुणि पाजित मधुरस इतरां —
जन्म कंठती; फळविति कुणि अन्
सम्राज्ञीला प्रसन्न चतुरा !

ह्या मुंग्यांतिल एकेकीला
बनेल खाउनि राजा कोण;
पार्थिवतेच्या पराकोटिचें
अपार्थिवाला नेइल लोण ?

—आला आला स्वस्त दरावर आला हो आला
हा मुंग्यांचा लोंढा आला ! खोला, फाटक खोला ! —

दहा दहाची लोकल गाडी
सोडित आली पोकळ श्वास;
घड्याळांतल्या कांट्याचा अन्
सौदा पटला दीन उदास.

ह्या नच मुंग्या : हींच माणसें :
असेच होते गांधीजीही,
येशु क्रिस्त अन् कृष्ण कदाचित्
कालिदास अन् टैकोब्राही.

ह्या नच मुंग्या – हींच माणसें,
मनें अनामिक जरि साऱ्यांचीं,
लक्तरलेल्या मिनिटांचा वर
सदैव बुरखा; लाज स्वतःची.

अंगावरतीं जिरलेले किति
तऱ्हेतऱ्हेचे मादक घर्म;
अन् वासांची त्यांच्या कॉक्‌टेल
तर्र झोकुनी फलाटफार्म.

जशि पाप्याची नजर फिरावी
अनोळखीच्या उरावरूनी,
ह्या साऱ्यांची भेकड वृत्ती
वावरते तशि जगण्यामधुनी.

ह्या नच मुंग्या : हींच माणसें :
मायबाप अन् भाऊबहिणी –
ह्यांना असती; होतिल आणिक
मुलें मुली अन् पुतण्या पुतणी.

— सालोसाल मरूं दे मेला ! रेस भराभर फळवूं दे ! —

चिखलामधुनी चिखल उडावा,
अनामिकानें नांव धरावें;
आपत्तींच्या मुळ्या उकळतां
त्या अर्कावर स्वप्न जमावें.

करपट दुःखीं इंगित शिथिल,
नांव सोनुली, वाळा कथली;
भरल्या घरिंही भ्रष्ट भावना
फुटकळ आशा मोजित बसली.

आठवणींचे पिकले कांठ,
वास मारते जगल्लोलुपता;
कुजक्या शंका कितीक दिसतिल –
वरवरची कातडी सोलतां;

जुन्या पुराण्या उत्साहाचें
खलास झालें कालच तेल;
अवसानाचा उसन्या क्लच कां
किती दाबला तरि पावेल;

देवाघरचा शाप देउळीं
हपीसांत अन् ताप उद्यांचा;

चिमणीं मिनिटें उडून जाती
फक्त हुंगुनी दाणा मनिंचा.

अशा येथल्या संसारांत
जगण्याचाही चुकला पाढा;
आणि शेवटीं परिस्थितीचा
गळ्याखालतीं उतरे काढा.

— सर्वे जन्तु रुटिनाः । सर्वे जन्तु निराशयाः
सर्वे छिद्राणि पंचन्तु । मा कश्चित् दुःख-लॉग् भरेत् ।

१७

जशि धोब्याची मऊ इस्तरी
तलम फिरावी सुतावरूनी,
फाल्गुनांतली चंद्रकोर तशि
मलिन मनांच्या धाग्यांवरुनी.

शिणेल धोबी यदाकदाचित्,
पडेल खालीं चंद्रकोर अन्,
सुरकुतलेल्या मनोवृत्तिंना
पुनश्च कोठें भट्टी भगवन् !

~ १८ ~

ओठांवर आली पूजा । भरे मनांत कांपरें
ओल्या पापांचीं वाळून । झालीं वातड खांपरें ॥

पापांतून पापाकडे । जाई पाप्याचा विचार
आणि पुण्याचीं किरणें । लोळतात भुईवर ॥

माथीं घेतलें गा ऊन । कटीं खांदीं काळेंबेरें
तुझ्या आवडीचा क्षण । डोळ्यांतून मागें फिरे ॥

गढूळला तोही क्षण । मतलबाच्या मातीनें
कैसें पोसावें त्यांवर । आर्द्र स्वप्नांना स्वातीनें ॥

घड्याळ्यांत आतां फक्त । एक मिनिट बाराला
रात्रही का वैऱ्याचीच । घालशील गा जन्माला ! ॥

संडासांतिल घाण जिरावी –
जमीनींत अन् यावें रोप;
निमूळत्या ह्या सेकंदांवर
चढवावा कुणि 'जरि'चा टोप.

ह्या जन्मांतुनि असेंच जाणें,
आज-उद्यांची लावित संगत;
कुणि पेरावा घाम आणखी
झोडावी कुणि अखंड पंगत.

भव्य भीतिचें होउनि जाइल
ओझरतेंही जर का दर्शन,
छोट्या मोठ्या किती भितींचा
खडा पहारा हंसेन पाहुन !

२०

सांदीला पण सोवळ्यांत जो
आजवरी हा देव ठेवला,
धरावयाच्या मुळ्या फांदिनें
ओवळ्यांत तर प्रभूस ढकला.

ह्या दुःखाच्या कढईची गा
अशीच देवा घडण असूं दे;
जळून गेल्या लोखंडांतहि
जळण्याची, पण पुन्हा, ठसूं दे
कणखर शक्ती, ताकद जळकट.

मोलाची पण मळूल भक्ति
जशि कुंतीच्या लिहिली भाळीं,
खिळे पाडुनी तिचे जरा ह्या
कढईच्या दे कुड्ड कपाळीं—
ठोकुनि पक्के, काळे, बळकट.

फुटेल उकळी, जमेल फेस,
उडून जाइल जीवन-वाफ;
तरि सांध्यांतुन कढईच्या ह्या
फक्त बसावा थोडा कैफ—
तव नामाचा भेसुर धुरकट !

∽ २२ ∽

सत्तेजाच्या जंजाळामधिं
तपोनिधे, तूं कोण अनामिक ?
सादशून्य अन् हिरमुसलेल्या
थंड दिगंतीं स्थिर वैमानिक ?

२३

झोंपलीं ग खुळीं बाळें,
झोंप अंगाईला आली;
जड झाली शांततेची
पापणी ह्या रित्या वेळीं.

चैत्र बघतो वांकून
निळ्या नभांतुन खालीं;
आणि वाऱ्याच्या धमन्या
धुकल्या ग अंतराळीं.

शब्द अर्थाआधीं यावा
हें तों ईश्वराचें देणें;
पेंगणाऱ्या प्रयासाला
उभ्या संसाराचें लेणें.

चैत्र चालला चाटून
वेड्या सपाट पृथ्वीला,
आणि कोठें तरी दूर
खुजा तारा काळा झाला.

आतां भ्यावें कोणी कोणा !
भलें होवो होणाऱ्याचें;
तिरीमिरींत चिंचोळ्या
काय हाकारावे वेंचे.

चैत्र चढे आकाशांत
नीट नक्षत्र-पावलीं;
आणि निळ्या वायूंतून
वाट कापी विश्वचाली.

वेड्याविद्या नि वांकड्या
मनाआड मनें किती;
चाळणींत चाळणी अन्
विचारांत तरी माती.

चैत्रबापा, उद्यां या हो
घेउनीया वैशाखाला;
—आंबोणीच्या मागें कां ग
तुझा माझा चंद्र गेला ?—

आंबोणीच्या मागें पण
अवेळीं कां चंद्र गेला ?

आलों होतों आलों होतों
होतों जाणार जाणार;
कां रे अंमळशा-पोटीं
तरी सांठवीसी जार.

सामान्याला सनातन
नातें अनंत कालाचें;
वैष्णवाच्या टिळ्यावर
ठोके गाजती सालांचे.

कोठें अब्रू कैंची चाड,
आडपडदा आयुष्य;
मात्र संभावितांसाठीं
खालीं पाट, वर पुष्प.

चपापला पापी जीव
फक्त एथल्या घाईनें;
बोलायाचें कांहींसें अन्
राहील का ह्या भीतीनें.

दंवांत आलिस भल्या पहांटीं
शुक्राच्या तोऱ्यांत एकदां;
जवळुनि गेलिस पेरित अपुल्या
तरल पावलांमधली शोभा.

अडलिस आणिक पुढें जराशी
पुढें जराशी हंसलिस;
—मागें
वळुनि पाहणें विसरलीस का ?
विसरलीस का हिरवे धागे ?

लक्ष्य कुठें अन् कुठें पिपासा,
सुंदरतेचा कसा इशारा;
डोळ्यांमधल्या डाळिंबांचा
सांग धरावा कैसा पारा !

अनोळख्यानें ओळख कैशी
गतजन्मींची द्यावी सांग;
कोमल ओल्या आठवणींची
एथल्याच जर बुजली रांग !

तळहाताच्या नाजुक रेषा
कुणि वाचाव्या, कुणी पुसाव्या;
तांबुस निर्मळ नखांवरी अन्
शुभ्र चांदण्या कुणि गोंदाव्या !

दंवांत आलिस भल्या पहाटीं
अभ्रांच्या शोभेंत एकदां;
जवळुनि गेलिस पेरित अपुल्या
मंद पावलांमधल्या गंधा.

अभ्ररम्य पश्मिनी मोकळ्या तुझिया केसांतुन
सांग फेंकिले सप्तरंग कुणि तिरप्या तेजांतुन;

आळविली कुणि निळ्या नसांतुनि तुझिया चंचलता,
आणि ठेविली अपाप भाळीं चिमणी संदिग्धता;

कुणि पानांच्या शिरांशिरांतिल वासंतिक वक्रता
निथळविली अन् भरली तुझिया देहीं मधु आढ्यता;

काय कोंवळ्या कळ्याकळ्यांची कुणि नाकेबंदी
करुनि वळविली तुझ्या दिशेनें उन्मीलन-संधी;

अचल हिमाचल पाहुनि चळला तव मांगल्याला
आणि हनूवर उत्सुकता लव उमटवुनी गेला;

किति अधरांच्या थरकांपांतुन धांवत ही आली
एक वेगळी अधीरता अन् भिवयांवर लपली;

तव हास्यांतिल स्निग्ध अकल्पित व्हावें शिल्प पुरें
काय थांबले म्हणून येथें कालाचे वारे !

अवघड आशा, उसनी भाषा, उसना उच्चार,
उसने हेतू तसेच किंतू, उसने आजार;

चुकल्या निद्रा, अडखळलीं अन् स्वप्नें; संकेत —
ठेंच लागली तिथेंच बसले शबल समाधींत :

ह्या सर्वांतिल गर्व आणखी गरळ गिळावें गे,
शिथिल मनांतिल कथील व्हावें सोनें अन् वेगें;

त्या सोन्यानें उजळुन जावें मुलुखाचें मिनिट
म्हणुनि धाडिलें तुला देउनी जडतेचा किरिट.

ये तर येथें सजव आणखी सजीवतेला ह्या
चराचरांवर तव स्फूर्तीच्या अन् त्रिलसोत सद्या !

भटकत फिरलों भणंग आणिक
मिळेल तेथें पाणी प्यालों;
जुळेल तेथें खूण जुळविली
तरि होतों हा तसाच उरलों.

शिंपित आलिस तोंच माधुरी
सहज नाचऱ्या डोळ्यांमधली,
सांडावी जशि थेंबांची सर
चांदण्यांत कुणि झाडावरली.

आणि कालची तहान मेली,
गळ्यांत कोरड दुसरी आज;
व्यर्थ नव्हे का ओंजळ जेथें
शरीर सारें म्हणतें पाज !

ओठ वाळला कालचाच तरि
आज निराळी लाही त्यावर;
शब्दांचे कुणि करोत चमचे,
'आ' बनलें हें सारें अंतर !

२८

रहा तिथें तूं जिथें आपुल्या
हृदयांमधली कांच तडकली;
आणि बिलोरी आशांमधुनी
काळाची बघ चीर उमटली.

उनाड नाड्या होतिल संथ,
मनोरथांचे थकतिल ताबुत;
थंड मनांतिल थडग्यांभंवतीं
प्रश्नचिन्ह अन् उरेल फक्त.

अशा एकल्या पातळ वेळीं
पाताळांतुन येइल अपसुख—
क्षीण वेदना धुंदित एक
ह्या कांचांतिल चीर पराङ्मुख.

असावीस तूं त्या वेळीं गे
इथेंच जेथें कांच तडकली;
आणि बिलोरी आशांमधुनी
काळाची ही चीर उमटली.

घडल्या गोष्टी विसरुनि जा अन्
नडल्या आशा चुलींत फेंका;
जिवंतता जर असेल रोमीं
मरण तिच्यांतिल थोडें हुडका.

कितीक मरती नित्य नव्यानें,
श्राद्धाची पण जुनीच रीत;
बंद जाहल्या हृदयांतुनही
तडफत हंसती शब्दातीत--

बेकंबेचे तेच परोचे;
जुनीच भाषा, नवे भरोसे;
जुन्या कल्पना, नवीं तर्पणें
तींच गिरमिटें, नवीन वळसे!

निदान आतां घडल्या गोष्टी–
नडल्या आशा चुलींत फेंका;
कानांवरतीं हात ठेवले
नाडीचा तरि बंद न ठेका.

तुझ्यासाठीं देवा । काय म्यां झुरावें
झुरळानें कैसें । पतंगावें ॥

साधुसंत जेथें । बैसले तिष्ठत
मना कष्टवीत । अहोरात्र ॥

काय तेथें माझी । लांडी धडपड
किरटी पकड । भावनेची ॥

काय बोलूं आतां । उघड नाचक्की
अंतरांत पक्की । बोळवण ॥

३१

कितितरी दिवसांत
नाहीं चांदण्यांत गेलों;
कितितरी दिवसांत
नाहीं नदींत डुंबलों.

खुल्या चांदण्याची ओढ
आहे माझी ही जुनीच;
आणि वाहत्या पाण्याची
शीळ ओळखीची तीच.

केव्हांतरी चांदण्यांत
पुन्हा जाईन निर्भय;
गांवाकांठच्या नदींत
होईन मी जलमय.

आज अंतरांत भीति
खुल्या चांदण्याची थोडी;
आणि नदीचा प्रवाह
अंगावर कांटा काढी.

बरा म्हणून हा इथें
दिवा पारवा पाऱ्याचा;
बरी तोतऱ्या नळाची
शिरीं धार, मुखीं ऋचा.

३४

अंधाऱ्या जगाची । हीच रीतभात
काजळाची वात । काळोखाला ॥

काळ्या हवेंतून । काळेंच विमान
घेतसे उड्डाण । अंधारांत ॥

नाहींत सिग्नल । हिरवे वा लाल
कैंची दिशाभूल । अदृश्यांत ॥

जेथें जातों तेथें । मी माझा सांगाती
डोळ्यांच्याच भिंती । झाल्या ऐशा ॥

जमीन म्हणते मीच धांवतें
पळणारा पण दुजाचा कोण;
वारा म्हणतो सुरांत माझ्या
प्रचंड आळसले पाषाण.

रेताडावर ताड माजतो
खाज आपुल्या शेंड्याचीच;
अस्मानांतुन विमान तरतें
ऐट आपुले पाय अडीच.

आरोळ्यांची राळ उडवुनी
पहाड केला जागा म्हणती;
हाडांवरतीं कमल लावुनी
इस्पितळांतुन विश्व उगवती.

देवासाठीं दगड पूजिला
मानवतेची अतां आरती;
संस्कृत झाला शब्द म्हणुनि कां
देव्हाऱ्यावर नवीन क्रांति !

दगड गाडला, गाडा हाडें
शेंदुर गेला, रक्त जाउं द्या;

अज्ञानाच्या गळफांसांतच
जरा जगा अन् जरा जगूं द्या

नळींतलें जग नळींत जगतें,
उगाच रुसवा रसायनाचा;
उगाच दावा मानवतेचा
आणिक डंका सामर्थ्याचा !

किती पायीं लागूं तुझ्या
किती आठवूं गा तूंतें;
किती शब्द बनवूं गा
अब्द अब्द मनीं येतें.

काय गा म्यां पामरानें
खरडावी बाराखडी;
आणि बोलावीं उत्तरें
टिनपट वा चोमडीं.

कधीं लागेल का नख
तुझें माझिया गळ्याला,
आणि सामर्थ्याचा स्वर
माझिया गा व्यंजनाला !